

II. DOCUMENTAR JURIDIC

O ARGUMENTAȚIE PENTRU CANDIDATURA POLITICĂ – DREPT FUNDAMENTAL AL OMULUI*

I. Introducere

Dreptul de a candida în alegeri, sau cum mai este numit dreptul la candidatură, este menționat într-un număr de tratate regionale și internaționale privind drepturile omului, adesea în legătură cu dreptul la vot. De exemplu, Articolul 25 al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice garantează fiecărui cetățean dreptul și oportunitatea de a vota și de a fi ales în cadrul unor alegeri politice periodice și corecte. Tot astfel, Curtea Europeană a Drepturilor Omului include ca pe o datorie garantarea drepturilor individuale la vot și la candidatură în alegeri. În timp ce ambele drepturi electorale se bucură de recunoaștere internațională, la nivel național avem de a face cu o situație diferită. Majoritatea normelor și legilor locale nu includ și nu exprimă acest drept de a candida în alegeri, cu toate că dreptul la vot este menționat în mod explicit. Acest dezechilibru se poate observa și în literatura academică de specialitate cu privire la drepturile electorale, unde majoritatea textelor se axează pe dreptul al vot. Ba chiar în anumite medii academice există încă dezbateri dacă acest drept la candidatură ar trebui considerat un drept al omului. Articolul Aleciei Johns își propune să ofere argumente în favoarea acestui drept prin evidențierea valorilor cheie și a intereselor care stau la baza existenței și fundamentării dreptului la candidatură politică, pledând pentru deplina sa recunoaștere în toate democrațiile liberale.

Este bine cunoscut faptul că pentru a justifica un drept, trebuie să enumeri și să aperi și îndatoririle care decurg din acest drept. Nimeni „nu poate argumenta un drept fără să analizeze îndatoririle legate de acesta și să determine dacă ele sunt sau nu rezonabile”¹.

---

* Documentul reprezintă o prezentare a articolului scris de dr. Alecia Johns, *The Case for Political Candidacy as a Fundamental Human Right*, publicat în *Human Rights Law Review*, Oxford, 2016, pp. 1–26. Traducerea a fost realizată de Daniela Albu.

¹ A se vedea H. Shue, *Mediating Duties*, 1998 p. 98, *Ethics* p. 687-700; J. Feinberg *The Nature and Value of Rights* (1970) p. 4

Autoarea își structurează studiul în patru segmente principale. Prima parte oferă o scurtă trecere în revistă cu privire la recunoașterea actuală și la scopul dreptului la candidatură politică de către legislația din domeniul drepturilor omului, precum și la contestarea acestui drept în literatura academică. În cea de a doua parte, se face o expunere mai detaliată a cadrului justificativ. În cea de a treia parte se menționează interesele și valorile care vin în sprijinul acestui drept, și anume demnitatea, autonomia, dezvoltarea personală și exprimarea politică. În ultima parte sunt evidențiate alte drepturi fundamentale, cum ar fi dreptul la vot, în scopul de a arăta cum recunoașterea deplină a dreptului la candidatură politică este instrumentală pentru realizarea tuturor celorlalte drepturi fundamentale.

II. Recunoașterea și scopul dreptului la candidatură în legislația actuală a drepturilor omului

Așa cum s-a subliniat mai sus, dreptul la candidatură este inclus într-o serie de tratate regionale și internaționale de drepturile omului. Există un consens tot mai extins cu privire la ce a ajuns să însemne acest drept, așa cum apare în jurisprudența mai multor curți internaționale și a organismelor de monitorizare a tratatelor internaționale. De exemplu, pentru a garanta că cerințele de eligibilitate pentru candidatură în funcții publice sunt rezonabile și ne discriminatorii², acest drept implică o procedură echitabilă în hotărârea eligibilității.

Curțile și organele de monitorizare a tratatelor au susținut și că acest drept include și datoria din partea statului de a lua măsuri pentru asigurarea unor oportunități reale la candidatură în contextul dreptului la exprimare politică.³ În acest context Curtea Europeană a Drepturilor Omului a recunos-

---

² Podkolzina împotriva Letoniei Nr. 46726/99, Merits and Just Satisfaction, 9 aprilie 2002.

³ Organizația Femeilor din Mauritius împotriva Mauritius (35/78) CCPR?C/12/D/35/1978.

cut măsura în care multe aspecte ale organizării electorale pot afecta dreptul la candidatură, exprimând faptul că depozitele cerute pentru candidaturi trebuie să fie proporționale și nu excesive pentru a nu constitui „o barieră financiară insurmontabilă” pentru candidat.⁴ Dreptul la candidatură necesită un mecanism nearbitrar și transparent pentru numărarea voturilor⁵, precum și prezența unor proceduri de examinare a plângerilor care să fie echitabile și imparțiale, în cazul unor presupuse abateri electorale. Curțile internaționale și organismele de monitorizare a tratatelor au recunoscut un oarecare grad de permisibilitate cu privire la subiectul dreptului la candidatură luând în considerare particularitățile individuale, sociale, naționale, precum și nuanțele politice, stabilind că trebuie să se ia în considerare evoluția istorică și politică a statului respectiv atunci când se evaluează corectitudinea eligibilității candidaturii în funcții publice. Tocmai existența unor astfel de diferențieri la nivel internațional și regional subminează necesitatea recunoașterii dreptului la candidatură ca drept fundamental în legislațiile naționale.

Dreptul la candidatură în legislațiile naționale

În cadrul unui sondaj efectuat în 150 de țări democratice în anul 2014, s-a constatat că doar 27% din aceste țări includ ca drept în sine candidatura în alegeri. Unele includ un drept mai general de a deține funcții publice sau de a participa în mod direct la guvernare, de unde poate să decurgă și dreptul la candidatură. Cu toate acestea 66% dintre aceste democrații nu includeau acest drept sub niciuna dintre formele sale. De aici rezultă că acest drept este puțin recunoscut la nivel național. Tocmai de aceea acest studiu și-a propus să susțină recunoașterea dreptului la candidatură în alegeri ca drept constituțional în toate democrațiile liberale.

Se poate argumenta că dreptul unui cetățean de a candida în alegeri este deja o trăsătură de bază a oricărei democrații liberale, având în vedere faptul că la stabilirea componenței guvernului, constituțiile naționale subliniază dreptul la candidatura în funcții publice. Este tocmai ceea ce Dworkin numește norme constituționale

⁴ Suhkovetskyy împotriva Ucrainei, cererea Nr. 13716/02, Merite și Justificare echitabilă, 28 martie 2006, para. 73.

⁵ Hajili împotriva Azerbaidjan, cererea Nr. 6984/06, Merits and Just Satisfaction, 10 aprilie 2012.

„permissive”, cele care conduc la formarea unui guvern majoritar prin stipularea termenilor și condițiilor alegerilor⁶. Cetățenilor eligibili trebuie să li se recunoască dreptul de a candida, chiar dacă acest drept nu este inclus în mod expres ca parte a unui set constituțional de legi. Același lucru este valabil și pentru dreptul la vot: în absența unei recunoașteri exprese, puțini ar avea motive să susțină că cetățenii eligibili nu au dreptul la vot într-o democrație liberală. Aceste drepturi electorale sunt considerate ca fiind parte integrantă din principalele elemente constitutive ale democrațiilor moderne⁷ și în acest context, existența și necesitatea lor nu pot fi contestate.

Cu toate acestea, Alecia Johns susține că este necesar un nivel mai ridicat și mai la obiect al protecției dreptului la candidatură. Ea sprijină ideea includerii acestui drept pornind de la termenul desemnat de Dworkin drept regulă constituțională „care elimină din competiție”⁸, care descrie în mod amănunțit drepturi individuale restricționând puterea de reprezentare așa cum a fost ea definită prin normele și regulile permissive. În acest sens, dreptul la candidatură funcționează ca un drept de bază al tuturor cetățenilor adulți, astfel încât orice limitare a acestui drept, inclusiv regulile de eligibilitate, trebuie să fie justificate în mod special de statul respectiv.

Așa cum reiese din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, pentru ca dreptul de a candida să aibă însemnătate și să nu fie doar iluzoriu, statul are îndatoriri privind asigurarea unui cadru electoral echitabil, în care acest drept să poată fi exercitat. Astfel potrivit lui Rawls, statul are datoria să asigure „o valoare echitabilă” a dreptului la candidatură: să garanteze nu numai existența acestui drept dar și „valoarea” sa pentru toți cei care trebuie să se bucure de el și să îl exercite.⁹ Astfel, în termenii lui Rawls, statul are datoria de a asigura o „valoare echitabilă” dreptului la candidatură, de a garanta nu numai existența dreptului în sine, dar și valoarea acestuia. Exprimat în acești termeni dreptul la candidatură devine o normă mult mai contestată decât pare la

⁶ A se vedea Dworkin, *Constitutionalism and Democracy* (1995) p. 3, *European Journal of Philosophy*, pp. 2-3.

⁷ A se vedea Plattner, *Liberalism and Democracy: Can't Have One Without the Other* (1998), p. 77.

⁸ Dworkin op. cit., p. 3.

⁹ A se vedea Rawls, *Political Liberalism* (1996), p. 327.

prima vedere. John Rawls include dreptul „de a deține o funcție publică” printre libertățile fundamentale, care trebuie garantate în mod egal pentru toți. Cu toate acestea punctul de vedere al Rawls nu este împărtășit de toată lumea. Charles Beitz respinge categorisirea de către Rawls a oportunității de a candida pentru o funcție publică drept o libertate fundamentală. El subliniază că aceasta ar trebui delimitată de dreptul la vot, care este exercitat de toată lumea, fiind un drept fundamental.¹⁰ Potrivit lui Beitz, în timp ce este un drept faptul de a îți exprima o anumită poziție (prin dreptul la vot), acesta este diferit de dreptul de a îți reprezenta propria poziție (prin candidarea în alegeri)¹¹. În opinia lui Beitz dreptul de a candida este conceput ca o ocazie de dezvoltare personală, similară cu dreptul de a alege o carieră.

Cercetătorii în domeniu din SUA și-au exprimat de asemenea îndoiala dacă candidatura politică ar trebui recunoscută ca fiind un drept fundamental.¹² În Constituția Statelor Unite nu se menționează în mod explicit dreptul la candidatură, deși unele tribunale au încercat să recunoască acest drept ca fiind un drept fundamental, Curtea Supremă a SUA s-a pronunțat clar considerând că dreptul la candidatură politică nu a atins statutul de drept fundamental.¹³ Teoreticianul constituției, Laurence Tribe și-a exprimat acceptul față de poziția Curții Supreme, susținând faptul că dreptul de a candida politic nu este un drept fundamental. Această poziție a lui Tribe, precum și lipsa unui consens general între teoreticienii politici indică în mod concertat necesitatea unei evaluări sistematice a justificărilor teoretice privind dreptul la candidatură politică.

III. Analiza domeniului de aplicare și a conținutului cadrului justificativ

În această secțiune sunt evidențiate aspecte ale justificării teoretice după cum urmează:

1. Obiectul justificării: se afirmă scopul general al unui drept moral;

¹⁰ A se vedea Beitz *Political Equality* (1989) pp. 174-175.

¹¹ Ibid.

¹² A se vedea Quigley, *Wading Through the Morass: The Eleventh Circuit Recognizes a Right to Candidacy in Randall v Scott* (2011), *Boston College Law Review* pp. 185-193.

¹³ Bullock împotriva Carter 405 US 134 (1972) pp. 142-143.

2. Unde se situează justificarea: contextul normativ în care se poziționează și contextul empiric înspre care este direcționat (ideea de democrație liberală);

3. Cum are loc această justificare: contururile precise ale cadrului justificativ și o scurtă pledoarie în favoarea forței argumentului

1. Scopul general al dreptului moral la candidatură

Așa cum s-a văzut mai sus articolul militează pentru un drept la candidatură înțeles ca un drept complet, care include două datorii principale: (i) datoria *negativă* a statului de a se reține de la impunerea unor cerințe de eligibilitate nejustificate pentru funcțiile electivă și (ii) datoria *pozitivă* de a oferi un cadru electoral echitabil prin intermediul căruia acest drept să poată fi exercitat de către potențialii candidați, cu aceeași echitate și oportunități egale.

Datoria *negativă* a statului de a se reține de la descalificări nejustificate provine din concepția că această candidatură reprezintă mult mai mult decât un simplu drept al *celor calificați*, fiind mai degrabă o motivație de bază pentru dreptul de a fi *calificat*.¹⁴ Acest drept de a fi calificat nu este un drept absolut, deoarece există o serie de cerințe justificative pe care un stat trebuie să le impună în mod rezonabil. Cu toate acestea, dreptul la candidatură nu creează o prezumpție în favoarea incluziunii, astfel încât restricțiile cu privire la eligibilitate trebuie să pretindă o justificare puternic argumentată din partea statului. Astfel de probleme s-au întâlnit cu privire la cerințele de rezidență, de limbă, descalificare pe motive de comportament inadecvat în trecut, sau descalificare a unor persoane cu dublă cetățenie. Interesele statului respectiv sunt de a salvarda competența și integritatea oficialităților publice alese. Recunoașterea unui drept justificat și fundamental la candidatură devine necesară iar justificările pentru exercitarea acestui drept trebuie supuse unor standarde de scrutin, care să țină cont de importanța unei eligibilități care să reflecte o atitudine incluzivă față de cetățean.

¹⁴ A se vedea Secțiunea 3 a Cartei Canadiene a Drepturilor și Libertăților; *Harvey v. New Brunswick (Attorney General)* 1996 2 SCR 876 (Curtea Supremă a Canadei) para 28.

În ceea ce privește datoria *pozitivă* a statului de a oferi un cadru electoral echitabil, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a recunoscut importanța acestei datorii pentru realizarea deplină a dreptului la candidatură. Legile care au fost contestate în acest context au fost cele referitoare la înregistrarea candidaților, sau impunerea unor taxe exorbitante pentru candidatură.

Dreptul moral la candidatură politică trebuie interpretat prin prisma acestor două datorii ale statului, precum și prin cea a restricțiilor potențiale ale candidaturii a căror redresare se încearcă.

2. Contextul justificativ. Definirea „democrației liberale”.

Studiul Aleciei Johnes își propune să vină în apărarea afirmației că dreptul de a candida în alegeri există ca, ceea ce Feinberg numea „drept moral ideal”, un drept moral care trebuie convertit într-un drept pozitiv legal.¹⁵ Contextul în care un astfel de drept complet la candidatură trebuie să existe, este cel al unei democrații liberale.

Printre teoreticienii democrației empirice termenul „democrație liberală” a ajuns să fie sinonim cu un regim politic care are următoarele caracteristici: protecția libertăților civile individuale (inclusiv libertatea de credință, de exprimare, de asociere și adunare), statul de drept, constituționalitatea, un regim judiciar independent și protecția minorităților etnice și culturale.¹⁶ Diamond juxtapune un astfel de regim celui al unei „democrații electorale” subțiri, cu alegeri multipartide, competitive dar căreia îi lipsesc elementele substanțiale enumerate mai sus.¹⁷

Nu trebuie însă să înțelegem că dreptul la candidatură politică, împreună cu întreaga gamă a celorlalte drepturi civile și politice nu există ca drept moral în „democrațiile electorale” subțiri. Ceea ce trebuie înțeles este că dorința de a proteja anumite libertăți individuale trebuie acceptată și sub nici o formă nu are nevoie de justificare în sine.

Dufek și Holzer subliniază o distincție cheie între teoreticienii democrației empirice și

¹⁵ A se vedea J. Feinberg, *Social Philosophy* (1973), p. 85.

¹⁶ A se vedea L. Diamond, *Can the Whole World Become Democratic* (2003).

¹⁷ A se vedea L. Diamond *Developing Democracy: Towards Consolidation* (1999), pp. 10-12.

normative cu privire la abordarea „democrației liberale”; primii văd democrația liberală ca pe un ideal suprem care trebuie realizat, în timp ce ceilalți o concep ca pe un punct de plecare de unde vor lansa reformarea acesteia, transformarea și alternativele posibile¹⁸.

În fruntea teoreticienilor democrației normative, care critică modelul liberal sunt cei care aparțin școlii de gândire a democrației deliberative. Dryzek și alții au subliniat că „minimalismul liberal” se axează în mod prea restrictiv pe simpla agregare a preferințelor fixe și nu reușește să plaseze prioritate suficientă asupra celor de reflexie, prin dezbateri publice.¹⁹ Studiul de față este de acord cu această poziție critică și în argumentarea pentru un drept complet la candidatură, argumentele justificative se vor baza în mare parte pe mișcarea teoretică modernă care tinde spre concepte mult mai deliberative ale democrației. Principiile centrale ale democrației liberale sunt considerate necesare, dar nu suficiente pentru realizarea deplină a acestui drept.

3. Conturarea cadrului justificativ

Inspirându-se din scrierile lui James Nickel²⁰, articolul Aleciei Johnes propune o abordare justificativă pluralistă, care să includă ca interes principal apărarea dreptului la candidatură politică, precum și argumentele care derivă din aceasta și care demonstrează măsura în care acest drept este necesar pentru implementarea eficientă a altor drepturi și interese conexe. Nickel subliniază că abordarea pluralistă trebuie favorizată deoarece o linie unică de justificare nu va putea oferi imaginea completă a importanței acestui drept și nici nu va putea să contracareze cu succes eventualele obiecții.²¹

Prima justificare esențială se bazează pe abordarea de către John Tasioulas a drepturilor omului prin prisma intereselor. Potrivit acestei abordări, drepturile omului sunt fundamentate pe o pluralitate de valori normative, care includ: (i)

¹⁸ A se vedea P. Dufek & J. Holzer, *Democratization of Democracy? On the Discontinuity between Empirical and Normative Theories of Democracy*, Taylor Francis Online, 4 iulie 2013.

¹⁹ A se vedea J. S. Dryzek, *Deliberative Democracy and Beyond*, Oxford University Press, 2000.

²⁰ A se vedea J. Nickel, *Making Sense of Human Rights*, 2nd edition, 2007, pp. 53-91.

²¹ *Ibid.*, p. 53.

demnitatea umană, definită ca statut și valoare morală intrinsecă; și (ii) o varietate de interese umane universale.²² Tasioulas își susține abordarea în opoziție cu teoreticienii care se bazează doar pe statutul acestui drept și care concep drepturile omului ca fiind fundamentate doar în statutul moral al cuiva; acești teoreticieni se eschivează nedorind să ia în considerare că interesele ar fi baza pe care se fundamentează drepturile, din teama că o astfel de abordare ar putea fi interpretată drept utilitarism sau din prisma teoriei consecințelor. După părerea lui Tasioulas, demnitatea umană trebuie onorată prin respectarea și protejarea intereselor acesteia. În opinia sa, alte interese universale pe care se fundamentează drepturile omului includ realizarea, bucuria exercitării depline a unui drept și cunoașterea.

Abordarea justificativă care urmează va încerca să stabilească măsura în care dreptul la candidatură favorizează o lărgire a interesului uman universal și democratic al cetățeanului pentru autonomie, exprimare politică și dezvoltare personală. Vom stabili măsura în care valoarea demnității umane, definită la modul general ca statut moral egal, necesită și impune existența și protecția dreptului la candidatură.

Această secțiune se bazează pe teoria lui Shue privind drepturile fundamentale: drepturi care sunt necesare pentru exercitarea tuturor celorlalte drepturi,²³ dar mai ales se fundamentează pe concepția larg acceptată a interdependenței drepturilor omului, deoarece relația dintre drepturi poate oferi premise justificative pentru drepturi individuale. Argumentul interdependenței nu trebuie interpretat ca o diminuare a importanței individuale a candidaturii politice ca drept de sine stătător, dar va servi ca sprijin pentru susținerea apărării adecvate a dreptului la candidatură, luând în considerare importanța centrală a acestui drept pentru realizarea altor libertăți fundamentale.

IV. Principala justificare bazată pe interes a dreptului la candidatură

Aceasta se va dezvălui în trei etape. În primul rând vom sublinia importanța interesului primor-

²² A se vedea J. Tasioulas *Towards a Philosophy of Human Rights* (2012), p. 65.

²³ A se vedea Shue, *Basic Rights: Subsistence, Affluence and US Foreign Policy* (1996), p. 19.

dial al cetățeanului democrat de a participa semnificativ la viața politică. În al doilea rând, vom demonstra măsura în care candidatura în funcții publice oferă o cale valabilă și unică pentru exercitarea acestei participări. Vom evidenția cum oportunitatea de a candida în alegeri promovează următoarele interese umane universale: exprimarea politică, dezvoltarea personală și autonomia. În al treilea rând, vom argumenta că valoarea demnității umane stă la baza dreptului la candidatură.

A. Interesul democratic al cetățeanului de a participa semnificativ la viața politică

Natura, modalitățile de aplicare și scopul participării politice în care se angajează cetățeanul este invariabil influențată de teoria normativă a acestuia cu privire la democrație. Dacă el acceptă concepția elitistă despre democrație a lui Schumpeter, participarea se va limita la alegerea unor reprezentanți mult mai experimentați, care sunt capabili de luarea unor decizii eficiente în treburile publice.²⁴ Cu toate acestea, dacă trecem în revistă multe alte teorii normative cu privire la democrație, devine evident faptul că majoritatea consideră că un cetățean democrat trebuie să se angajeze în modalități de participare directă la viața politică, dincolo de simpla acordare a votului pentru reprezentanții pe care îi consideră potriviți să ia deciziile. Toate aceste teorii se deosebesc între ele prin felul în care privesc natura și scopul participării la viața politică.

Teoria liberală se concentrează pe comunicarea preferințelor și necesităților către reprezentanții aleși cu scopul principal de a asigura garantarea drepturilor și intereselor liberale.²⁵ Astfel, participarea politică este considerată mai degrabă ca o condiție necesară pentru asigurarea libertăților personale, decât ca un bine în sine. Teoreticienii cu concepții republicane clasice²⁶ și cu modele de participare mai moderne se axează pe oportunitatea angajării directe în procesul decizional, mai cu seamă din perspectiva dezvoltării și realizării personale a cetățeanului.²⁷ Susținătorii

²⁴ A se vedea J. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, a treia ediție, Harper&Brothers, (1950).

²⁵ A se vedea J. Teorell *Political Participation and Three Theories of Democracy: A Research Inventory and Agenda* (2006) p. 45, *European Journal of Political Research*, pp. 787-792.

²⁶ A se vedea D. Held, *Models of Democracy*, ediția a doua, Stanford University Press (2006).

²⁷ A se vedea Teorell, op. cit., p. 794.

democrației deliberative se axează pe formarea unor preferințe rafinate și reflexive prin intermediul unui proces de deliberare publică având ca scop consolidarea unei raționalități discursive.²⁸ Procesul deliberativ este valoros în sine, fiind o sursă de legitimitate democratică. Alți teoreticieni precum Dahl și Beitz au evidențiat măsura în care cetățeanul democrat ar trebui să dețină parțial controlul și să participe la alcătuirea agendei politice și nu doar să reacționeze la aceasta.²⁹

Justificarea dreptului la candidatură se bazează pe apărarea pluralității intereselor umane, și nu este legată în mod inextricabil doar de un singur curent al teoriei democratice. De exemplu, justificarea candidaturii ca având un rol important în asigurarea altor libertăți rezonază cu interesul teoreticienilor liberali în protejarea drepturilor personale. În mod similar, partea de procedură care arată cum candidatura promovează dezvoltarea personală, vine în sprijinul teoriilor republicane și al democrațiilor care susțin participarea activă la viața politică. Mai mult decât atât, accentul pe care îl pune Dahl pe controlul agendei politice va fi folosit pentru a argumenta cum candidatura poate promova valoarea autonomiei individuale. În cele din urmă, teoria deliberării democratice va fi foarte instructivă pentru analizarea valorii comunicative a candidaturii, ca mijloc de exprimare politică. De aceea, este important de subliniat faptul că prezentarea justificării acestui drept nu acceptă și nu respinge niciuna dintre teoriile cu privire la democrație, cu condiția ca acestea să fie în limitele trăsăturilor principale ale unei democrații liberale. Secțiunea acestei lucrări care se referă la proceduri pentru candidatură demonstrează faptul că dreptul de a candida oferă o cale unică de participare la viața politică, așa cum susțin numeroasele și diversele teorii cu privire la democrație.

B. Interesele fundamentale care stau la baza dreptului la candidatură politică

(i) Exprimarea politică

Dreptul la exprimare politică se află în centrul interesului uman și este recunoscută ca un drept

²⁸ A se vedea Held, op. cit., p. 233.

²⁹ A se vedea R. A. Dahl *On Democracy*, Yale University, 2000.

fundamental în democrațiile cele mai liberale. Candidatura oferă o oportunitate unică pentru cetățean de a-și exprima și de a-și comunica convingerile, iar cetățeanul merită o recunoaștere independentă și o protecție a acestui drept de a candida. Această valoare comunicativă unică a fost recunoscută de Curtea de Apel a SUA³⁰, care a considerat că dreptul la candidatură politică este un drept constituțional protejat de Primul Amendament: dacă dreptul de a candida este privit din punctul de vedere al eficienței exprimării individuale, există foarte multe oportunități pentru individul care dorește să candideze. Astfel se deschid și noi uși pentru mass media, acolo unde altădată nu avea acces, candidatul poate fi invitat să își discute opiniile în emisiuni radiofonice sau televizate, el poate fi invitat la dezbateri cu diferite grupuri pentru a-și face cunoscute opiniile unor persoane care nu au auzit de el și de ideile sale. Pe scurt, candidatura deschide și o mare varietate de posibilități de comunicare, pe care altădată simpatizanții unui partid nu le aveau. Individul poate vorbi în capacitate de potențial deținător al unei funcții publice și nu doar ca simplu cetățean.

Semnificația acestei transformări este subliniată și de teoria democrației discursive a lui Habermas³¹ unde evidențiază două căi ale comunicării deliberative. Cea „neoficială”, mai degajată, care are loc în sfera publică unde cetățenii identifică problemele și diferitele soluții la acestea într-un spațiu descentralizat. Prin contrast, procesul politic, „formal”, oficial include deliberări între candidați și între factorii de decizie care răspund opiniilor și informațiilor generate din sfera neoficială. Habermas evidențiază faptul că rezultatele se bazează pe interdependența dintre cele două. Din acest motiv, importanța candidaturii este subminată de gradul în care aceasta poate facilita interdependența, acționând ca o punte de legătură între sfera neoficială și cea oficială, garantându-i astfel cetățeanului obișnuit o platformă prin care să se poată afirma pe calea comunicării oficiale. Conceptul democrației deliberative apreciază rolul mai extins al procesului electoral: nu numai ca un mijloc de reunire a preferințelor politice și de selectare a reprezen-

³⁰ Mancuso v. Taft 476 F.2d 187 (1973).

³¹ A se vedea J. Habermas, *Between Facts and Norms* (1996), pp. 304-8.

tanților, dar și ca proces discursiv în cadrul căruia preferințele se rafinează și se conturează mai exact.

Aprecierea rolului comunicativ al alegerilor este esențial pentru înțelegerea valorii de expresie a candidaturii.

Dar prin evidențierea valorii de expresie a candidaturii, nu se intenționează desconsiderarea aspectului de luare efectivă a deciziilor din cadrul procesului electoral. „Expersiviștii”, cei care au susținut justificarea dreptului la vot au fost criticați adesea pentru că au încadrat greșit substanța și implicațiile deciziilor votantului ca fiind mai puțin importante decât faptul că individul respectiv beneficiază de capacitatea morală de a își exprima opinia politică,³² iar astfel deținătorul acestui drept este descris ca neavând o obligație morală de a vota în mod responsabil.³³ În mod similar, s-ar putea argumenta că punerea accentului pe interesul candidatului în a se exprima individual diminuează importanța interesului public colectiv aflat în joc în politica electorală. Aceasta rezonază cu obiecțiunea lui Beitz la considerarea candidaturii drept o libertate fundamentală. El o reduce definind-o ca pe un interes personal care reprezintă opinia cuiva și subliniază că nu ar trebui să servească la escaladarea unui interes colectiv mult mai important, de a forma un guvern majoritar stabil,

Această critică are legitimitatea ei, dar valoarea de expresie a dreptului de a candida nu înseamnă excluderea rolului decizional al alegerilor. Se știe că numărul persoanelor care au acces la candidatură trebuie să fie oarecum limitat pentru a asigura alegeri fezabile. Aspectul interesului în a se exprima trebuie să fie recunoscut pentru a avea o imagine globală a valorii participative a candidatului. Votanții au interesul să audă părerile candidaților, astfel încât să fie bine informați atunci când iau deciziile și își exprimă preferințele.

(ii) Dezvoltarea personală

Gradul în care participarea politică promovează dezvoltarea personală a fost mereu o preocupare a conceptelor republicane și participative despre democrație. În cadrul tradiției clasice republicane, regăsim noțiunea aristotelică a omului ca „animal politic”, care obține împlinirea deplină doar prin participare directă la viața

politică.³⁴ În zilele noastre există concepții mai moderate cu privire la rolul participării în dezvoltarea personală, iar acestea sunt trăsături atât ale politicilor liberale cât și republicane. În această secțiune a lucrării ne vom axa pe opiniile lui Rawls privind dezvoltarea personală ca justificare a libertăților politice și pe gradul în care candidatura politică oferă o oportunitate majoră și distinctă în vederea unei astfel de dezvoltări.

Primul principiu al dreptății la Rawls susține că fiecare persoană are drepturi și libertăți egale, ceea ce include și libertățile politice de a vota și de a candida în funcții publice.³⁵ Conform celui de al doilea principiu al dreptății „inegalitățile sociale și economice trebuie să fie luate în seamă pentru toți atunci când se deschid candidaturile, în condiții echitabile și cu șanse egale.”³⁶ Valoarea și utilitatea libertăților politice trebuie să fie aceleași pentru toți, fără deosebire de poziția economică sau socială. Deci conform lui Rawls, oricare cetățean are dreptul la șansa echitabilă de a deține o funcție publică și de a influența rezultatul deciziilor politice. Rawls subliniază valoarea intrinsecă a libertăților politice pentru dezvoltarea socială și intelectuală a cetățeanului. El leagă libertățile politice de dezvoltarea și exercitarea a două puteri morale, pe care le consideră necesare pentru toți participanții la un sistem echitabil de cooperare socială. El identifică aceste două puteri morale ca fiind (i) capacitatea de a avea simțul dreptății – abilitatea de a înțelege și a pune în aplicare conceptul public de dreptate, care caracterizează condițiile cooperării sociale și (ii) capacitatea de a avea o concepție a binelui – de a forma, revizui și urmări îndeplinirea unei viziuni personale axată pe ceea ce este bine și ce merită făcut pentru societate. Rawls susține că libertățile politice joacă un rol deosebit de important în asigurarea exercitării depline și eficiente a simțului dreptății de către cetățean.

De aici putem desprinde importanța rolului pe care candidatura politică o are în aspectul moral al evoluției personale. Procesul formării și prezentării unor puncte de vedere proprii asupra deciziilor politice oferă ocazia candidatului de a aplica raționamente și norme morale unor probleme de interes public și de a se angaja în dezbateri pe aceste subiecte cu electoratul precum și cu contracandidații

³² A se vedea Ben and Wollheim, *Political Participation* (1978), p. 19.

³³ A se vedea Waldron, *Participation: the Right of Rights* (1998) p. 98.

³⁴ A se vedea Aristotel *Politica, Cartea a III-a*.

³⁵ A se vedea Rawls, *Political Liberalism*, (1996), p. 291; și Rawls, *Theory of Justice*, Revised edn (1999), p. 53.

³⁶ *Ibid.*, p. 291.

sau oponentii săi. Rigoarea socială și intelectuală necesară candidatului pentru a convinge electoratul cu privire la punctul său de vedere și pentru a se distanța de opoziție îi oferă acestuia o șansă unică de dezvoltare, care se plasează cu mult deasupra celei conferite și oferite prin dreptul la vot.

Potrivit lui Rawls, cel de al doilea principiu al dreptății susține accesul echitabil la funcții și poziții, ceea ce este foarte important pentru dezvoltarea personală a cetățeanului care își propune să candideze. Rawls menționează că cei excluși pe nedrept de la dreptul de a candida vor fi privați de la o deplină realizare personală, prin exercitarea cu devotament și pricepere a datoriilor sociale. Astfel aceste persoane vor fi private de unul dintre principalele aspecte ale binelui uman.

(iii) Autonomia

Conceptul de autonomie se referă la capacitatea cuiva de a alege o anumită viziune asupra unui trai bun, de a lua hotărârile și de a se orienta după dorințe și considerații care nu îi sunt impuse din exterior.³⁷ Așa cum subliniază David Held, într-o societate democratică, recunoașterea autonomiei cetățeanului impune crearea unui sistem colectiv și reflexiv de luare a deciziilor în care cetățenii se pot angaja în deliberarea cu privire la treburile politice care le afectează în mod semnificativ condițiile lor de viață.³⁸ Potrivit lui Held, acest principiu al autonomiei se află în centrul conceptului democratic, existând diferite tabere ale teoreticienilor care acordă atenție dezvoltării personale a cetățeanului în mod echitabil și egal. Vom argumenta că dreptul la candidatură politică dezvoltă și mai mult noțiunea de autonomie democratică datorită faptului că oferă individului o șansă importantă de a-și exercita controlul asupra agendei publice.

Evidențiind criteriile necesare pentru un proces democratic deplin, Dahl susține că puterea poporului „demos” ar trebui să dețină și ea controlul asupra agendei, să i se ofere ocazia luării deciziilor, iar ceea ce contează ar trebui să fie discutat și decis în cadrul unui proces democratic.³⁹ În democrațiile liberale, candidații la funcții politice joacă un rol important în elaborarea conținutului agendei publice, deoarece ei constituie platforma

³⁷ A se vedea Christman, *Autonomy in Moral and Political Philosophy, the Stanford Encyclopedia of Philosophy* (2011).

³⁸ A se vedea Held, op. cit., p. 271.

³⁹ A se vedea Dahl, op. cit., p. 38.

de unde o serie de alternative sunt lansate și prezentate pentru a fi dezbătute și luate în considerare de public. Beitz ca și alții recunoaște acest rol central și subliniază gradul în care regulile care reglementează accesul candidatului la vot influențează alcătuirea agendei politice.⁴⁰

Valoarea autonomiei impune ca persoanele să fie libere să își aleagă propria concepție cu privire la un trai bun, la cum trebuie să arate o viață care merită trăită. Pentru ca autonomia să se poată manifesta este nevoie de libertate. Autonomia și libertatea stau la baza celor mai multe libertăți civile și politice deoarece ele au rolul de a împiedica statul să intervină în mod nedrept cu privire la opțiunile cetățeanului în chestiuni de asociere politică, discurs sau credință religioasă. Dar autonomia funcționează „în limitele unor valori prudente”⁴¹. O încălcare a autonomiei este restricționarea alegerii cuiva de a candida într-o funcție publică. Așa cum subliniază Shue, faptul că multe persoane nu doresc să participe la viața politică nu înseamnă să se împiedice această participare și să nu fie considerată un drept al fiecăruia.⁴²

C. Valoarea demnității umane

Alecia Johns subliniază faptul că atât utilitatea conceptului de demnitate cât și relația acestuia cu drepturile omului, rămân încă foarte contestate în literatura de specialitate, cu toate că mai există și voci care susțin că sunt pe deplin întemeiate. De aceea alege să se axeze pe rolul și semnificația specifică a demnității în contextul justificării dreptului la candidatură.

(i) Semnificația și rolul demnității în considerarea candidaturii bazate pe interes

Ideea de demnitate ca necesitate fundamentală pentru existența unui statut egal între oameni este regăsită în multe teorii și concepte cu privire la demnitate. Demnitatea umană are rolul de a stabili de ce interesele umane merită protecție și sprijin pentru realizarea lor. Dacă analizăm în mod specific dreptul la candidatură, vom vedea că demnitatea are rolul unei norme de expresie, ceea ce înseamnă că semnificațiile exprimate prin acțiuni contează din punct de vedere moral tocmai prin virtutea manifestării demnității. Așa cum subliniază

⁴⁰ A se vedea Beitz, op.cit., p. 164.

⁴¹ A se vedea Tasioulas, *Human Rights, Universality and the Values of Personhood: Retracing Griffin's Steps* (2002), p. 93.

⁴² A se vedea Shue, op. cit., pp. 72-73.

Denise Reaume⁴³ „violarea demnității implică transmiterea mesajului că unii sunt mai puțin valoroși decât alții”. Acest concept rezonază cu cel al lui Habermas privind demnitatea umană în contextul aspirației pentru recunoaștere socială a statutului cetățeanului, ca membru egal într-o comunitate organizată.⁴⁴ Deci demnitatea are și conotația de recunoaștere socială și de statut moral egal.

(ii) Demnitatea umană și dreptul la candidatură

Egalitatea politică stă la baza unei guvernări democratice și înseamnă că toți membrii societății sunt la fel de calificați să participe la măsurile care pot afecta comunitatea.⁴⁵ Și concepția lui Rawls privind libertățile politice susține egalitatea membrilor societății. Libertățile politice joacă un rol esențial în recunoașterea statutului moral al cetățeanului și în consecință și a demnității acestuia.

Excluderea de la dreptul de a candida, deși oricine are dreptul la vot, încă are o semnificație simbolică deoarece înseamnă încălcarea demnității cetățeanului iar cei care sunt excluși de la acest drept nu au același statut cu cei care au acces deplin la procesul electoral.

V. Justificarea derivată a dreptului la candidatură

A. Relația dintre dreptul la candidatură și dreptul la vot

În această parte a lucrării autoarea își propune să demonstreze cum un drept complet (care mai este numit și robust) la candidatură este necesar pentru garantarea eficientă și indiscutabilă a dreptului la vot. Curțile de justiție din SUA și cercetătorii în domeniu, au manifestat reticență cu privire la recunoașterea dreptului la candidatură, ca drept de sine stătător, dar au recunoscut importanța dreptului la vot.

Autoarea analizează relația dintre dreptul la vot și dreptul la candidatură politică prin prisma teoriei drepturilor emisă de Raz, care consideră că dreptul poate fi justificat de faptul că „prin servirea intereselor deținătorului acestui drept, sunt servite și interesele altora, iar aceste interese

⁴³ A se vedea D. Reaume *Discrimination and Dignity* (2003).

⁴⁴ A se vedea Habermas, *The Concept of Human Dignity and the Realistic Utopia of Human Rights* (2010) 41, Metaphilosophy, p. 472.

⁴⁵ A se vedea Dahl, op. cit., p. 39.

comune contribuie la greutatea și justificarea acestui drept”⁴⁶.

Relația dintre vot și candidatură trebuie examinată prin prisma gradului în care împlinirea intereselor candidatului respectiv, servește și la împlinirea intereselor fundamentale ale votanților. În acest context sunt analizate două interese ale votantului: (a) interesul votantului de a-și alege în mod liber reprezentantul și (b) interesul votantului de a face o alegere bine informată

(a) Interesul votantului de a-și alege în mod liber reprezentantul

Dreptul de a vota nu trebuie interpretat ca oferind și garanția absolută că oricare votant își va vedea reprezentat candidatul ales. Votantul are acces la o paletă diversă de candidați care reprezintă diverse segmente ale societății. Un astfel de drept impune statului datoria de a justifica la standarde înalte cerințele de eligibilitate și motivele exacte ale descalificărilor unor candidaturi.

Respingând noțiunea dreptului la candidatură ca pe un drept fundamental, Beitz susține că „dreptul de a-ți se reprezenta vederile politice nu implică și dreptul corelativ de a-ți reprezenta vederile proprii”⁴⁷. Dar această afirmație ignoră gradul în care candidatul respectiv poate urmări să reprezinte în mod autentic nu numai opiniile sale, dar și pe cele ale unui grup identificabil, ceea ce ar însemna că negându-i accesul la candidatură înseamnă a nega reprezentarea intereselor grupului pe care îl reprezintă.

Se mai ridică întrebări cu privire la autenticitatea libertății și atunci când electoratul se află în situația de a alege dintre un număr de persoane sponsorizate de partidele politice, oricât de nepotrivite le consideră pe aceste persoane pentru a-l reprezenta.

Referitor la împiedicarea unui cetățean de a-și exercita dreptul de a participa în mod direct sau prin reprezentanți în guvern, orice lege care impune ca cetățeanul să facă parte dintr-un partid politic este o piedică inutilă, care neagă cetățeanului dreptul de participare directă și echivalează cu o încălcare a dreptului acestuia.

(b) Interesul votantului de a face o alegere informată

Dreptul la vot a fost considerat dintotdeauna esențial pentru păstrarea tuturor celorlalte drepturi

⁴⁶ A se vedea J. Raz, *Ethics in the Public Domain: Essays in the Morality of Law and Politics*, Oxford Scholarship Online (2012).

⁴⁷ A se vedea Beitz, op. cit., p. 90.

ale omului. Dreptul la exprimare liberă servește nu numai interesul vorbitorului ci și interesul auditoriului, al grupului care se realizează la ideile acestuia. Tocmai de aceea dreptul la candidatură este esențial pentru că el dă măsura realizării depline a dreptului de a vota. Electoratul are dreptul la informare. Programele politice trebuie prezentate în mod transparent pentru ca votantul să poată face o alegere informată. Împiedicarea și marginalizarea unor partide mai mici, obstrucționarea acestora de a-și prezenta ideile înseamnă o subminare a dreptului fiecărui cetățean la o bună informare, și acest fapt ar putea influența maniera în care cetățeanul respectiv își exercită dreptul la vot.

B. Importanța dreptului la vot și a dreptului la candidatură politică pentru păstrarea tuturor celorlalte drepturi ale omului

Dreptul la vot și guvernarea democratică sunt esențiale pentru păstrarea tuturor celorlalte drepturi ale omului. Într-o societate democratică oricare cetățean se poate exprima în folosul comunității.

Dreptul la vot, ca drept democratic oferă guvernelor o reacție autentică despre cât de bine rezolvă acestea problemele cetățenilor. Participarea la viața comunității este un drept necesar pentru realizarea tuturor celorlalte drepturi. Fără funcționarea eficientă a căilor prin care cererile populației se pot face ascultate de către cei care trebuie să le îndeplinească, atunci când cererile cetățenilor sunt ignorate, înseamnă că aceștia nu își pot exercita cu adevărat drepturile.

Autoarea susține că tocmai de aceea, dreptul la candidatură politică este important pentru păstrarea tuturor celorlalte drepturi, el fiind esențial și pentru realizarea deplină a dreptului la vot. Dreptul la candidatură are valoare distinctă ca mijloc de a reacționa față de guvernul în funcție și ca mijloc prin care cererile cetățenilor se pot face cunoscute și ascultate înainte de a fi îndeplinite.

C. Contribuția la o cultură liberală comună

Unii teoreticieni sunt de părere că greutatea atribuită multor drepturi civile și politice în democrațiile liberale este adesea prea mare decât valoarea reală a dreptului respectiv, așa cum este el privit de către cel care îl exercită, deci de către deținătorul său. De multe ori drepturile liberale au constituit mai mult prerogativul unei comunități decât al unui individ, contribuind la o cultură liberală comună care servește binele general.⁴⁸

Dreptul la exprimare liberă servește la protejarea intereselor celor care au acest drept și

poate fi folosit pentru exprimarea opiniilor unui individ sau ale unui grup. Acest drept servește interesele tuturor celor care sunt interesați să obțină informații de la semenii lor. Deci el vine în sprijinul intereselor unor cetățeni care pot să nu fie nici vorbitori, nici ascultători, prin faptul că informează cu privire la o opinie, sau o situație existentă. Același lucru se poate spune și despre dreptul la candidatură politică. Aceeași discrepanță există între cetățeanul mediu și contribuția acestuia la binele comun. Dar aceasta nu înseamnă că procesul electoral și accesul la candidatură nu trebuie să fie inclusive și echitabile. Interesul general al dreptului la candidatură transcende interesul candidatului individual și al supporterilor acestuia.

CONCLUZII

În timp ce dreptul la vot continuă să se bucure de o largă recunoaștere atât în legislația internațională cât și în cea națională, nu același lucru se poate spune despre dreptul la candidatură politică. Acesta rămâne neteoretizat și nerecunoscut îndeajuns. Articolul Aleciei Johns reprezintă un pas înainte în domeniu, pentru că prezintă argumente în favoarea fundamentării acestui drept la candidatură în democrațiile liberale. Recunoașterea acestui drept la justa lui valoare poate contribui la înlăturarea acelei atitudini paternaliste a statului de a refuza cetățenilor săi această alegere de a candida. Se desprinde din acest studiu necesitatea unei analize profunde a criteriilor de eligibilitate pentru candidaturi și a motivelor descalificărilor din procesul electoral (de exemplu comiterea în trecut a unor fraude de către candidatul respectiv). Se ridică întrebarea dacă votantul poate avea alegerea de a-i acorda încredere candidatului preferat, sau dacă interesul statului este suficient pentru a garanta o decizie care refuză în mod paternalist această alegere. Trebuie acordată atenție gradului în care astfel de măsuri pot submina demnitatea, autonomia, și libertatea de expresie a celor descalificați și eliminați din cursa electorală.

Studiul Aleciei Johns argumentează și susține faptul că doar protejarea dreptului la vot, fără recunoașterea deplină a dreptului la candidatură politică, nu reprezintă o bază adecvată pentru păstrarea unei complete libertăți electorale, care ar trebui să definească și să caracterizeze o guvernare democratică.

⁴⁸ A se vedea, Raz, op. cit., pp. 54-55.